

Motion till riksdagen 2024/25:1903

av **Nooshi Dadgostar m.fl. (V)**

Åtgärder för att stoppa mäns våld mot kvinnor och barn

1 Innehållsförteckning

2 Förslag till riksdagsbeslut.....	2
3 Inledning.....	3
4 Dags för en ny kvinnofridskommission	6
5 Hanteringen av sexualbrott och mäns våld mot kvinnor och barn	6
5.1 Stödcenter för vuxna utsatta för sexualiserat våld	8
5.2 Översyn av samtyckeslagstiftningen	9
5.3 Likvärdiga barnahus i hela landet.....	10
5.4 Straffansvar för psykiskt våld.....	12
5.5 Översyn av livsvillkoren för kvinnor och barn med skyddad identitet	13
5.6 Rättsprocesser som en del av eftervåldet.....	14
5.7 Stärk skyddet för kvinnor och barn som utsatts för mäns våld.....	15
5.7.1 Trygghetsteam för våldsutsatta kvinnor.....	15
5.7.2 Intimate Partner Violence Intervention (IPVI) Trygg relation fri från våld .	15
5.8 Sexköpslagstiftningen.....	16
5.8.1 Köp av sexuell handling i stället för sexuell tjänst	18
5.8.2 Inför tydlig målsägandestatus vid sexköpsbrott.....	18
5.8.3 Översyn av tillämpningen av sexköpslagen.....	19
5.8.4 Livesända köp av sexuella tjänster.....	19
5.8.5 Produktion och konsumtion av våldspornografi	20

2 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en ny kvinnofridskommission med uppdrag att utifrån ett helhetsgrepp föreslå åtgärder för att förebygga och motverka mäns våld mot kvinnor och barn och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ge Polismyndigheten i uppdrag att prioritera ärenden om sexualbrott och mäns våld mot kvinnor och barn och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ge Brottsförebyggande rådet i uppdrag att göra en bred översyn av hur polis och åklagare bedriver förundersökningar i ärenden om mäns våld mot kvinnor, våld mot barn och sexualbrott liksom när barn bevittnat våld, i syfte att sprida goda exempel, kommentera eventuella brister och föreslå förbättringar, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning som ser över möjligheten att samla specialistkompetens på särskilda stödcenter för vuxna som utsatts för sexualbrott och våld i nära relationer, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ge Brottsförebyggande rådet i uppdrag att göra en uppföljande utvärdering av samtyckeslagstiftningen och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning i syfte att ta fram nationella riktlinjer för barnahus i hela landet och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör lägga fram förslag till lagstiftning som grundar sig på Ds 2022:18 Straffansvar för psykiskt våld och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör göra en översyn av livsvillkoren för de kvinnor och barn som lever med skyddade personuppgifter i syfte att förbättra deras situation och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning för att se över hur vanligt förekommande det är att initiera ogrundade processer i syfte att trakassera sin motpart i mål om vårdnad, boende och umgänge och tillkännager detta för regeringen.
10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ta initiativ till en utveckling av lokala trygghetsteam i syfte att stärka skyddet för kvinnor och barn som utsatts för mäns våld, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
11. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ta initiativ till utveckling av ett nationellt program baserat på Intimate Partner Violence Intervention (IPVI) i syfte att skydda utsatta kvinnor och barn mot våldsamma män och tillkännager detta för regeringen.
12. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med ett förslag om att ändra ”köp av sexuell tjänst” i 6 kap. 11 § BrB

till ”utnyttjande av person genom köp av sexuell handling” och tillkännager detta för regeringen.

13. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning som ser över möjligheten att ge personer som säljer sexuella tjänster målsägandestatus under förundersökningar och rättegångar mot sexköpare och tillkännager detta för regeringen.
14. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ta initiativ till en översyn av tillämpningen av sexköpslagstiftningen och tillkännager detta för regeringen.
15. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utreda möjligheten att sexköpslagen ska omfatta även livesända köp av sexuella tjänster där konsumenten kan påverka innehållet, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
16. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning i syfte att begränsa våldspornografin och tillkännager detta för regeringen.

3 Inledning

Mäns våld mot kvinnor är ett mycket allvarligt samhällsproblem som berör många människors liv och vardag. Det är ett våld som pågår mitt ibland oss. Ett våld som vi sällan märker därför att såväl förövaren som offret anstränger sig för att dölja det. Våldet kan ta sig olika uttryck och ha delvis olika motiv, som det hedersrelaterade våldet och förtrycket (se mot. 2024/25:1925, mot. 2021/22:4446, mot. 2021/22:2591).

Enligt Brottsförebyggande rådet (Brå) är de flesta som utsätts för misshandel eller dödligt våld i det offentliga rummet pojkar eller män som utsatts av en pojke/man. Däremot är flickor, kvinnor och icke-binära i mycket högre grad utsatta för sexualiserat våld och våld i nära relationer. Det våldet utövas också till övervägande del av en pojke eller man. Män utgör 98 procent av samtliga misstänkta för sexualbrott enligt Brås statistik. Den största delen av våldet utövas alltså av män mot andra män i t.ex. krogköer eller gatumiljö samt av män mot kvinnor i nära relationer i deras hem. Mäns och pojkars våld är ett enormt samhällsproblem som både är kostsamt och innebär stort lidande för brottsoffren. Att mäns våldshandlingar hänger ihop med destruktiva mansnormer är väl belagt. Inom maskulinitetsforskningen har många uppmärksammat kopplingen mellan maskuliniteter och våld.¹ Våld, eller möjligheten att ta till våld, kan vara ett sätt att konstruera maskulinitet. En studie av Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) 2013 visar att risken för att ha utövat en våldsamt eller kränkande handling ökar över tre gånger för pojkar som både instämmer i stereotypa påståenden om könsroller och i stereotypa påståenden om maskulinitet och femininitet jämfört med pojkar som inte instämmer i något av dessa påståenden.² Ett ojämlikt och ojämsställt samhälle fungerar som en grogrund för mäns våld. De destruktiva mansnormerna förstärks i sin tur i en ojämsställd omgivning där män har varit och fortfarande är överordnade kvinnor. På så sätt finns det ett samband mellan femicid, hat mot

¹ Jfr Connell 1995, Segal 1997, Kimmel 1994, Kimmel & Mahler 2003, Kolnar 2005, Messerschmidt 1993, 1997, 1999, 2000, 2004, Gottzén, 2019, 2021.

² Unga och våld – en analys av maskulinitet och förebyggande verksamheter, 2013.

kvinnor, incelkulturen och våldsbejakande mansnormer i såväl privata relationer som i gängmiljöer.

Brottsstatistiken visar att de kvinnor som utsätts för våldsbrott ofta är bekanta med eller har en nära relation till den som utpekas som gärningsman. Mäns våld mot kvinnor är omfattande och utbrett. Enligt en studie från 2022 uppger mer än hälften av kvinnorna (55 procent) att de har utsatts för någon form av våld av någon man sedan 15-årsdagen. 15 procent av alla kvinnor uppger att de har utsatts för våld av någon man under de senaste 12 månaderna och 42 procent att de har utsatts för våld av en man innan de fyllde 15 år.³ De har blivit utsatta för systematiska kränkningar och förödmjukelser, inskränkningar av sin frihet, hot, trakasserier, misshandel och/eller sexualbrott. Kvinnor utsätts oftare än män för grovt, upprepat och kontrollerande våld från en partner. I jämförelse med män är det också mycket vanligare att kvinnor utsätts för sexuellt våld i nära relationer. Även i samkönade par kan det förekomma våld. Det våld som hbtqi-personer utsätts för i nära relationer osynliggörs dock ofta och uppmärksammas inte i samma utsträckning som andra former av våld i nära relationer. Mäns våld mot kvinnor definieras av Världshälsoorganisationen (WHO) som ett utbrett folkhälsoproblem och en kränkning av de mänskliga rättigheterna. Relationen präglas ofta av pendlingar mellan hotfulla situationer och försoning, växlingar mellan våld och värme. Växlingar som skapar starka känslomässiga band och gör det svårt för offret att bryta upp, ofta benämnda traumatiska bindningar och som har stora likheter med tortyr.⁴

Att våldtäkt mot kvinnor och barn används som vapen i krig har vi blivit smärtsamt påminda om under Rysslands anfallskrig mot Ukraina. Ett krig som i likhet med andra krig och konflikter lett till flyktingströmmar, trafficking och utnyttjande av kvinnor och barn i prostitution. Konsekvenserna av det sexualiserade våldet mot kvinnor och barn blir omfattande och långvariga. I krigets spår följer även att fler vapen kommer i omlopp genom illegal vapenhantering. Våld och destruktiva mansnormer är därför ett mycket allvarligt hot mot vår demokrati och riskerar på sikt att destabilisera samhället, inte enbart i en krigssituation.

Det sexualiserade våldet, eller det könsbaserade våldet, är en samlingsbeteckning på de varierande former av våld som män riktar mot kvinnor just för att de är kvinnor. Det är strukturellt och systematiskt. Samtidigt är det godtyckligt och oberäkneligt, det kan slå till när som helst, var som helst och mot vilken kvinna som helst, något som metoo-rörelsen med all tydlighet visade. Ibland är förövaren mannen i en nära relation eller en kollega, ibland tillhör han familjen eller vänkretsen och andra gånger är han en helt främmande man eller, än värre, flera okända män. Det sexualiserade våldet är direkt eller indirekt en del av alla kvinnors vardag. Flera undersökningar visar att flickor och kvinnor medvetet eller omedvetet anpassar sitt liv på olika sätt p.g.a. rädsla för att utsättas för våldtäkt och sexuella trakasserier. I sin vardag agerar kvinnor utifrån en förståelse av våldsnärvaro, dvs. ett underliggande hot om våld mot sin integritet och sina kroppar, och förhåller sig därmed till den möjliga risken att råka ut för våld. På så sätt påverkar och begränsar våldet alla kvinnors liv i olika utsträckning och skapar en otrygghet som begränsar varje kvinnas frihet och handlingsutrymme. Kvinnor har inga frizoner. Det får även som konsekvens att alla män lätt upplevs som möjliga förövare då

³ Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (Roks), Kvinnors trygghet. Ett jämställt samhälle fyllt av våld, 2022.

⁴ Nationellt centrum för kvinnofrid, Våldsutsatta kvinnor – samhällets ansvar, Mäns våld mot kvinnor s. 57–96, Studentlitteratur, 2019.

det i varje given situation är omöjligt för en kvinna att i förväg veta vem som är farlig eller inte. Det handlar inte om att kollektivt skuldbelägga alla män utan om att vi alla måste våga se den verklighet som råder och förstå kvinnors väl motiverade rädsla. Vissa män visar sitt förakt och hat mot kvinnor genom såväl våld i nära relationer och våldtäkter som köp av sexuella tjänster, koppleri och människohandel.

Den yttersta manifestationen av våldet är när kvinnor misshandlas till döds, s.k. femicid. För både 2022 och 2023 konstaterades 10 fall av dödligt våld där offer och förövare hade eller tidigare hade haft en parrelation vid tidpunkten för brottet. I samtliga 10 fall av dödligt våld i en parrelation 2022 och 2023 var offret en kvinna eller flicka. Under 2022 förekom det alltså inga manliga offer i en parrelation, vilket det heller inte gjorde 2023. Andelen fall med kvinnligt offer i en parrelation motsvarade 30 procent av samtliga konstaterade fall av dödligt våld mot kvinnor och flickor. För hela perioden 2017–2023 har antalet kvinnor och flickor som fallit offer för dödligt våld i en parrelation varierat mellan 10 och 22 dödsfall, med ett årsgenomsnitt på 14 dödade kvinnor och flickor under perioden. Antalet manliga offer för dödligt våld i en parrelation har varierat mellan 0 och 4 dödsfall, med ett årsgenomsnitt på 2 dödsfall (Brå 2023).

I motion 2024/25:1925 lägger vi fram fler förslag för att förebygga mäns våld mot kvinnor och barn och för att stötta de som blir utsatta. Där lyfter vi särskilt vikten av de ideella kvinno- och tjejjourernas arbete. Vänsterpartiet har vid upprepade tillfällen tidigare lyft frågan om kvinnojourernas framtid och behov av stabil finansiering. Vi lägger återkommande förslag i vår budgetmotion om mer pengar till jourerna än vad regeringen gör. I dag drivs verksamheten ofta i projektform och är beroende av tillfälliga satsningar. Den ökade graden av privatisering inom området hotar hela den ideella stödverksamheten och all kunskap som byggts upp under år av jourkvinnors arbete med utsatta kvinnor och barn. Vi vill skydda och bibehålla starka fristående kvinnojourer. Vår erfarenhet är att jourkvinnorna är välutbildade och följer forskningen om våld och våldets konsekvenser för att på bästa sätt stödja våldsutsatta kvinnor och barn. Deras viktiga arbete med utsatta kvinnor och barn får inte nedvärderas genom att ersättas av krass affärsverksamhet.

Vi har tidigare bl.a. föreslagit att lagen (1988:688) om kontaktförbud ska ses över särskilt utifrån utsatta kvinnors och barns skyddsbehov (mot. 2021/22:2599). Glädjande nog tillsatte den förra regeringen en utredning som ska se över kontaktförbudslagstiftningen (dir. 2022:114). Syftet med översynen är bl.a. att säkerställa att lagstiftningen i så hög grad som möjligt tillgodoser intresset av att förebygga och ge skydd till främst kvinnor och barn som är utsatta för våld och andra kränkningar i nära relationer. Utredningen En effektivare kontaktförbudslagstiftning – ett utökat skydd för utsatta personer (SOU 2024:13) presenterades i februari 2024. Utredningen bedömer bl.a. att det finns ett behov av att stärka lagens brottspreventiva funktion genom att utöka möjligheterna att meddela kontaktförbud. Betänkandet har varit på remiss och vi förutsätter att förslagen är under behandling i Regeringskansliet. Därför avstår vi från att lägga något yrkande om kontaktförbudslagstiftningen i denna motion.

Den tidigare regeringen tillsatte en utredning för att bl.a. se över det straffrättsliga skyddet mot sexuella kränkningar av barn i åldern 15–17 år, särskilt i förhållande till utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling. Utredningen har även sett över regelverket om utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling, köp av sexuell tjänst och koppleri i fråga om prostitution genom användande av internetbaserade verktyg, i synnerhet när det gäller minderåriga och s.k. sugardejting. Vidare har utvärderingen bl.a. utvärderat hur straffansvaret för oaktsamhet avseende ålder vid

sexuella kränkningar fungerar (dir. 2022:7). Utredningen Ett starkare straffrättsligt skydd – mot sexuella kränkningar, bedrägerier i vissa fall och brott med hatmotiv avseende kön (SOU 2023:80) presenterades i november 2023 och har varit ute på remiss. Utredningen föreslår bl.a. att det straffbara området för våldtäkt mot barn och sexuellt övergrepp mot barn bör utvidgas. Då förslagen bereds i Regeringskansliet avstår vi från att lägga fram några konkreta yrkanden i detta sammanhang. Vi kommer noga att följa regeringens vidare arbete med frågorna.

I denna motion fokuserar vi främst på förslag om rättsväsendets hantering av våldet. Vänsterpartiet lägger i andra motioner fram fler förslag som syftar till att stärka jämställdheten, att minska mäns våld mot kvinnor och att stödja dem som blivit utsatta. Här nedan följer ett urval av våra förslag för att bekämpa mäns våld mot kvinnor och barn.

4 Dags för en ny kvinnofridskommission

1993 tillsatte Socialdepartementet på regeringens uppdrag en kommission med uppdrag att utifrån ett kvinnoperspektiv göra en översyn av frågor rörande mäns våld mot kvinnor och föreslå åtgärder för att motverka våldet. Kommissionen tog namnet Kvinnovåldskommissionen. I mars 1994 lämnade kommissionen delbetänkandet Ett centrum för kvinnor som våldtagits och misshandlats (SOU 1994:56). I juni 1995 lämnades slutbetänkandet Kvinnofrid (SOU 1995:60). Betänkandet var förankrat i forskning och innehöll en rad banbrytande förslag till lagstiftning och åtgärder inom flera olika samhällsområden. Kommissionen konstaterade samtidigt att lagstiftningen inte ensam kan lösa det samhällsproblem som våld mot kvinnor utgör. En betydande del av förslagen tog därför sikte på olika myndigheters handläggning av ärenden med anknytning till våld mot kvinnor. Kommissionen lämnade också åtskilliga rekommendationer för hur myndigheterna bör förhålla sig till mäns våld mot kvinnor. Detta blev en grund för de satsningar på utbildning som propositionen (prop. 1997/98:55) innehöll och som riktade sig till personal inom hela rättskedjan, kriminalvården och socialtjänsten. Syftet var kompetenshöjning och samverkan. Vidare infördes brotten grov kvinnofridskränkning och fridskränkning genom förslaget. Vänsterpartiet anser att det är hög tid att dels utvärdera de insatser som vidtagits med anledning av hur kvinnovåldskommissionens förslag har förvaltats över tid, dels se över vilka åtgärder som behöver vidtas nu och på sikt.

Regeringen bör ta initiativ till en ny kvinnofridskommission med uppdrag att utifrån ett helhetsgrepp föreslå åtgärder för att förebygga och motverka mäns våld mot kvinnor och barn. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5 Hanteringen av sexualbrott och mäns våld mot kvinnor och barn

Vänsterpartiet driver sedan länge frågan om att hela rättskedjan ska kompetensutvecklas när det gäller sexualiserat våld och mäns våld mot kvinnor och barn. Under åren har olika regeringar gjort vissa satsningar, men vi anser att arbetet behöver bedrivas mer kontinuerligt för att få avsedd effekt. Vänsterpartiet har även länge lyft frågor om att

målsägandebiträden oftare och snabbare ska förmedlas till brottsoffer och att också övrigt brottsofferstöd behöver stärkas.

I juli 2023 larmade DN om att mediantiden från att en våldtäkt polisanmäls till att ett första förhör hålls är 55 dagar. Enligt polisen beror det på resursbrist till följd av prioritering av andra grova brott, vilket gör att polisanmälningar om sexualbrott staplas på hög. Variationerna mellan de olika polisregionerna är stora. Det finns polisregioner där kvinnor fått vänta i flera månader på att bli hörda. Konsekvensen blir, förutom att minnesbilderna riskerar att blekna, att kvinnor ifrågasätter om det ens var värt att anmäla vad de utsatts för.⁵ Vi har förståelse för att den grova gängkriminaliteten kräver mycket resurser men det är inte rimligt att sexualbrott mot kvinnor prioriteras bort på detta sätt.

Utredningen SOU 2022:70 konstaterar att Polismyndigheten och Åklagarmyndigheten inte klarar av att upprätthålla det skyndsamhetskrav i förundersökningskungörelsen som ska gälla vid brott mot den som är under 18 år. Samtidigt har riskerna för sexualbrott mot barn ökat markant genom att internet används som kontaktväg av sexualbrottsförövare, vilket i sin tur har ökat inflödet av internetrelaterade sexuella övergrepp mot barn till myndigheterna. Att upprätthålla skyndsamhetskravet och korta tiden från polisanmälan fram till barnförhör och även misstankeförhör, är bland de viktigaste områdena att komma till rätta med inom brottmålsprocessen för våldsutsatta barn, enligt utredningen. Vidare anser utredningen att en tidsfrist i domstol för brott mot barn bör införas i syfte att korta ned väntetiderna.

Sedan 2019 pågår en långsiktig satsning inom polisen för särskilt utsatta brottsoffer (brott i nära relationer, våldtäkter och andra sexualbrott, vålds- och sexualbrott mot barn och sexualbrott via internet). Det handlar t.ex. om kompetenshöjande insatser och förbättrade möjligheter till tidig bevisinsamling och om att anställa fler medarbetare. Vi anser att det pågående arbetet inom polisen är mycket lovvärt och positivt. Det finns dock fortfarande ett genomgående problem inom hela rättskedjan när det gäller hanteringen av mäns våld mot kvinnor och barn, vilket uppgifterna till DN om väntetiderna för våldtäktsoffer tydligt visar.

Amnesty har under 2020–2023 följt upp för att se hur satsningen genomförts i landets polisregioner. Bland annat har intervjuer hållits med representanter på sex av de sju polisregionerna med fokus på polisens arbete. Trots att man har kommit en lång bit på vägen så kan Amnesty konstatera att det fortfarande finns många brister. Amnestys skuggrapport visar att polisens framgångsrika metoder fortfarande inte implementeras fullt ut. I samtalen med polisregionerna framkom bl.a. att åtgärder som att videofilma målsägandes första vittnesmål sällan görs trots vetskapen om att det första målsägandeförhöret innehåller värdefull information. En annan allvarlig brist som framkommit är att det första polisförhöret med målsägande alltför ofta dröjer. Något som kan ha en starkt negativ inverkan på offrets hälsa och motivation att fortsatt delta i utredningen. Det försämrar även polisens möjligheter att snabbt säkra bevisning, vilket i slutänden undergräver brottsoffrens möjlighet att få sin sak prövad i domstol. Polisens tillsynsenhet, som granskat myndighetens satsning på ”särskilt utsatta brottsoffer”, kom fram till att första året av satsningen (2020) visade på positiva resultat, däribland kortare utredningstider, ökad lagföring och en minskning av antalet ärenden som var öppna i över ett år. Den positiva utvecklingen har dock avstannat eller övergått i negativ utveckling under 2021 och 2022. Amnesty anser att det finns ett stort behov av frekvent

⁵ ”Sexualbrott läggs på hög när gängvåld prioriteras”, DN 2023-07-07.

och kontinuerlig utbildning inom olika delar av polisen, särskilt när det verkar vara hög personalomsättning, för att säkerställa att polisen har nödvändig kunskap, färdigheter och kapacitet att ta emot, hantera och utreda brott i nära relationer och våldtäkt mot vuxna.⁶

Vänsterpartiet konstaterar att alla delar av rättskedjan behöver kompetensutvecklas så att lagstiftningen används så som den är tänkt. Vänsterpartiet satsar därför 30 miljoner kronor för 2025 (mot. 2024/25:1940 utg.omr. 4) på ett femicidpaket för polis, åklagare och domare i syfte att mäns våld mot kvinnor och barn, sexköp och människohandel för sexuella ändamål ska hanteras med ökad våldskompetens, rättssäkerhet och seriositet i hela rättskedjan. Kompetensutvecklingen ska också inkludera hanteringen av det nya barnfridsbrottet (barn som bevittnat brott, som ofta handlar om mäns våld) och möjligheterna att genomföra bra barnförhör. Satsningen på kompetensutveckling bör rimligen kompletteras med ett särskilt uppdrag från regeringen till Polismyndigheten.

Regeringen bör ge Polismyndigheten i uppdrag att prioritera ärenden om sexualbrott och mäns våld mot kvinnor och barn. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Vänsterpartiet anser också att det är dags att göra en bred och genomgripande översyn av hur polis och åklagare arbetar med förundersökningar i ärenden där kvinnor och barn utsatts för våld i nära relationer och/eller sexuella övergrepp liksom när barn bevittnat våld. Syftet med denna genomlysning bör vara att ta fram åtgärder för att komma till rätta med de brister som översynen visar på.

Regeringen bör ge Brottsförebyggande rådet i uppdrag att göra en bred översyn av hur polis och åklagare bedriver förundersökningar i ärenden om mäns våld mot kvinnor, våld mot barn och sexualbrott liksom när barn bevittnat våld, i syfte att sprida goda exempel, kommentera eventuella brister och föreslå förbättringar. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5.1 Stödcenter för vuxna utsatta för sexualiserat våld

Enligt Vänsterpartiet framstår det som både nödvändigt och självklart att kvinnan ska få ett respektfullt och empatiskt bemötande från polis och åklagares sida vid förhör och andra kontakter samt under rättegången. Vidare ska kvinnan i ett tidigt skede informeras om möjligheten att få stöd under rättsprocessen i form av ett målsägandebiträde, brottsofferstödjare eller skyddat boende och löpande återkoppling om vad som händer under utredningen. Men tyvärr varierar kompetens och kvalitet beträffande bemötandet i praktiken.

För att komma till rätta med de brister som bl.a. lyfts upp i Amnestys skuggrapport anser Vänsterpartiet att det vore önskvärt att samla specialistkompetens även kring vuxna som utsatts för sexuella övergrepp och/eller våld i nära relationer med barnahus (se nedan) som modell. Där kan förundersökningen samordnas med andra insatser för stöd eller behandling. Fördjupad samverkan mellan olika myndigheter har prövats i t.ex. Malmö genom ”Koncept Karin”. Rikspolisstyrelsen fick i uppdrag 2008 att utveckla och bygga upp en fysisk miljö som var särskilt anpassad för att utreda våld mot kvinnor. Resultatet, koncept Karin, var en samverkansmodell mellan specialiserad polis,

⁶ <https://www.amnesty.se/agerahub/sverige-krav-att-polisen-satsar-pa-bättre-utredningar-av-valdtakt-och-vald-i-nara-relationer-skriv-under/>.

socialtjänst och åklagare, och bygger på samlokalisering, uppsökande verksamhet och dagliga möten med åklagare. Polisstationen målgruppsanpassades för kvinnor, män och barn som utsatts för våld, hot eller sexuella övergrepp av en närstående.⁷ Brå gjorde 2013 en utvärdering av koncept Karin liksom av vilken betydelse arbetsformen har för kvaliteten och effektiviteten i arbetet mot våld i nära relationer.⁸ Av studien framgår att den modell som koncept Karin arbetade efter har flera värdefulla komponenter trots att alla behov, t.ex. långsiktigt samtalsstöd, inte kunde tillgodoses inom konceptet. Särskilt uppskattat av de berörda kvinnorna var det uppsökande stödjande arbetet, lokalerna och bemötandet. Däremot tyder studien inte på att arbetssättet per automatik leder till bättre polisutredningar. Enligt rapporten har polisverksamheten på Karin präglats av täta chefsbyten, otydligt ledarskap och svårigheter att rekrytera och behålla engagerad och kompetent personal. Det hänger enligt Brå delvis också samman med att denna typ av polisutredningar är krävande och bland många poliser inte kommer högt på en rangskala över attraktiva arbetsuppgifter. Enligt Vänsterpartiet visar detta vikten av att satsa på kompetensutveckling för och uppvärdering av all personal som arbetar med dessa typer av ärenden. En liknande typ av verksamhet finns i New York där personer som utsatts för våld i nära relationer samt könsrelaterat och sexuellt våld erbjuds hjälp och stöd vid s.k. Family justice centers. Brottsoffer och deras barn kan bl.a. få hjälp med säkerhetsåtgärder, att söka bidrag och skyddat boende, rådgivning gällande psykisk hälsa, jobbsökarverksamhet och rättsliga åtgärder som kontakt med polis och åklagare. Det går även att få hjälp med civilrättsliga mål som skilsmässa, vårdnadsfrågor och underhåll till barn samt immigrationsärenden.⁹

Vi anser att det vore värdefullt att utveckla en samverkansmodell för stöd till vuxna som skulle kunna spridas till fler delar av landet. Koncept Karin och Family justice centers är exempel som vi menar skulle kunna fungera som en utgångspunkt för detta arbete.

Regeringen bör tillsätta en utredning som ser över möjligheten att samla specialistkompetens på särskilda stödcenter för vuxna som utsatts för sexualbrott och våld i nära relationer. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5.2 Översyn av samtyckeslagstiftningen

Sedan den 1 juli 2018 bygger lagstiftningen om våldtäkt på avsaknad av frivillighet, i stället för förekomsten av våld, hot eller en särskilt utsatt situation. I korta drag innebär det att sex där den ena parten inte medverkar frivilligt är en våldtäkt (prop. 2017/18:177). Vänsterpartiet stod bakom den s.k. samtyckeslagen. Vi hade sedan länge drivit kravet om att sexualbrottslagstiftningen ska baseras på samtycke i stället för att det ska ha förekommit våld, hot eller ett otillbörligt utnyttjande av att offret befunnit sig i en särskilt utsatt situation, för att en gärning ska betecknas som våldtäkt. Det var en stor feministisk seger när riksdagen röstade ja till samtyckeslagen.

⁷ Såvitt vi förstår har Koncept Karin uppgått i Kriscentrum Malmö: <https://malmo.se/Bo-och-leva/Stod-och-omsorg/Vald-och-hot/Vald-i-nara-relationer-och-hedersfortryck/Har-kan-du-fa-hjalp/Kriscentrum-Malmo-samtalsmottagningen.html>.

⁸ Brottsförebyggande rådet. Utvärdering av koncept Karin. En samverkansmodell i Malmö för personer som utsatts för våld i nära relationer. Rapport 2013:8.

⁹ <https://www.nyc.gov/site/ocdv/programs/family-justice-centers.page>.

Statistik från Åklagarmyndigheten 2023 visar att det i snitt väcks ca 500 fler åtal för våldtäkt per år över hela landet jämfört med hur det såg ut innan samtyckeslagen började gälla.¹⁰ Även en tidigare utvärdering från Brå visar att lagändringarna fått positiva effekter genom en rad åtal och domar för handlingar som inte hade varit straffbara med den äldre lagstiftningen.¹¹

Expressen har gjort en granskning¹² av alla överklagade våldtäktsdomar som avgjordes i Sveriges sex hovrätter 2017 jämfört med 2023. Granskningen visar att samma bevisning ofta bedöms väldigt olika av juristdomarna i tingsrätterna och hovrätterna. Anna Skarhed, tidigare justitiekansler och justitieråd i Högsta domstolen, menar dock att detta inte behöver tyda på att lagen är rättsosäker utan på att en noggrannare bedömning görs i hovrätterna. Dock är det tydligt att samtyckeslagen påverkar domarnas arbete för att den är både relativt ny och juridiskt tekniskt komplicerad. Vänsterpartiet anser att det oavsett anledning är viktigt att följa upp samtyckeslagen. Det kan t.ex. finnas behov av ytterligare utbildning för domare och andra inom rättsväsendet som ska tillämpa den. Detta är viktigt, inte minst för rättssäkerheten.

Regeringen bör ge Brottsförebyggande rådet i uppdrag att göra en uppföljande utvärdering av samtyckeslagstiftningen. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5.3 Likvärdiga barnahus i hela landet

I dag finns barnahus på ett trettiotal platser i landet. Där samverkar polis, socialtjänst och hälso- och sjukvård m.fl. aktörer för att hjälpa barn som misstänks ha varit utsatta för brott. Vänsterpartiet anser att det så långt det är möjligt ska undvikas att ett barn slussas runt mellan flera olika myndigheter och att barnet inte ska behöva upprepa sin historia för flera olika personer. Barnahus är ett bra exempel på en trygg och barnvänlig miljö där barn som misstänks vara utsatta för övergrepp är i centrum för utredningsprocessen. I barnahus samordnas specialkompetenser för skydd, utredning och behandling barncentrerat och under ett och samma tak i barnvänliga lokaler, vilket internationellt betraktas som ”best practice”. Det är ytterst viktigt att alla barn som behöver det får tillgång till den verksamheten och att insatserna håller lika god kvalitet och är likvärdiga över hela landet. Detta är viktigt också för att berörda professioner ska kunna samordna sina insatser till nytta för såväl barnet som rättsutredningen.

Utredningen SOU 2019:32 konstaterade att tillgången till och innehållet i de olika barnahusens verksamhet varierar, vilket är problematiskt eftersom alla barn har rätt till likvärdigt stöd och likvärdiga myndighetsinsatser. Utredningen ser därför behov av att se över om det bör införas en central reglering eller styrning av barnahusens verksamhet i syfte att öka likvärdigheten. Länsstyrelsen i Stockholm skriver i sitt remissvar på utredningen att det saknas möjlighet att föra statistik för jämförelse och utveckling av barnahusverksamheten som helhet då information från respektive samverkanspart saknas eller är bristfällig och statistik mellan myndigheter inte går att samköra. Barnahusen saknar därmed möjlighet att utvärdera sina verksamheter. Länsstyrelsen i

¹⁰ Åklagarmyndigheten. Fler åtal för våldtäkt med sexualbrottslag som bygger på frivillighet. 2023-07-07.

¹¹ Brottsförebyggande rådet. Den nya samtyckeslagen i praktiken. En uppföljning av 2018 års förändringar av lagreglerna rörande våldtäkt, Rapport 2020:6.

¹² ”Sprickan i samtyckeslagen. Så olika bedöms våldtäktsfall”. Expressen 2024-05-20.

Stockholms län anser därför att författningsändringar kan vara nödvändiga samt att det vore önskvärt med en ansvarig myndighet för att åtgärda bristen på nationell styrning, samordning och uppföljning. Linköpings universitet (Barnafrid – nationellt kunskapscentrum) administrerar det s.k. Barnahusnätverket som startades 2008 på initiativ av Rädda Barnen i Stockholm. Nätverket består av samtliga barnahus i Sverige och personal som är knutna till respektive barnahus som t.ex. polis, åklagare, läkare och socialsekreterare. Barnafrids utvärdering av samtliga barnahus 2018/2019 konstaterade bl.a. att det saknas nationell styrning som slår fast att barn som misstänks vara utsatta för brott ska utredas i en barnvänlig miljö där berörda myndigheter samlas och samverkar under ett tak och där brottsutredning, skydd samt fysisk och psykisk hälsa beaktas. Vidare konstaterades att det saknas en nationell samordning och styrning av verksamheten i barnahus, varför Barnafrid föreslår att en nationell handlingsplan utarbetas för att likrikta barnahusens arbete.

Riksdagen har lämnat tillkännagivanden till regeringen om att regeringen ska ta fram en nationell plan för barnahusens verksamhet. Den förra regeringen gav en utredare i uppdrag att lämna förslag på en strategi för att förebygga och bekämpa våld mot barn, inkluderat hedersrelaterat våld och förtryck (dir. 2021:29, dir. 2022:17). Vänsterpartiet välkomnade detta då vi tidigare föreslagit både en nationell handlingsplan för barnahusen och att regeringen ska utreda hur barns specifika behov kopplat till förundersökning, rättsprocess samt stöd- och skyddsåtgärder bättre kan tillgodoses (mot. 2017/18:3605, mot. 2021/22:455, mot. 2022/23:1217). Utredaren presenterade ett betänkande i januari 2023.¹³ Utredningen konstaterar att de krav som redan ställs på aktörerna vad gäller samverkan och barnahus är betydelsefulla men otillräckliga åtgärder. Enligt utredningen har barnen i 247 av landets 290 kommuner tillgång till ett barnahus. Det saknas däremot tillgång till barnahus för barn som bor i Blekinge, norra Kalmar län, Norrtälje kommun, vissa delar av Skåne samt i stora delar av norra Sverige. Utredningen konstaterar vidare att det finns en rad brister framför allt när det gäller kunskap om barn som är våldsutsatta, frågor som rör bemötande, stöd och förhörsteknik. Enligt utredningen finns det även brister i uppföljningen av barnahus, bl.a. beroende på att det saknas en nationell samordning. Utredningen bedömer sammanfattningsvis att det finns flera områden där det behövs förändringar och förbättringar. Förutom att alla barn i hela landet behöver ha tillgång till barnahus behöver de yrkesverksammas kunskapsnivå om våldsutsatthet och barnets rättigheter höjas. Vidare behöver de personer som förhör barn ha särskild kompetens och metoden för barnförhör bör utvecklas. Enligt utredningen behövs det också en förstärkt lagstiftning för att tydliggöra de samverkande parternas ansvar. Även riktlinjerna som styr barnahus behöver vidareutvecklas. I det arbetet bör följande områden särskilt beaktas: samråd, information till barn och vårdnadshavare, medhörning, medicinsk undersökning, stöd och behandling, dokumentation, hantering av parallella utredningar och utvärdering och uppföljning. Arbetet med att utveckla riktlinjerna för samverkan i barnahus bör utredas och tas fram nära de aktörer som är närmast berörda, dvs. Polismyndigheten, Åklagarmyndigheten, Rättsmedicinalverket och Socialstyrelsen. Det behövs även en aktör som står för nationell samordning, stöd och uppföljning av barnahus. Stockholms universitet tar i sitt remissvar upp det faktum att Sverige till skillnad från Norge och Danmark inte har ett nationellt krav på tillgång till barnahus för alla våldsutsatta barn. Stockholms

¹³ SOU 2022:70, En uppväxt fri från våld. En nationell strategi för att förebygga och bekämpa våld mot barn.

universitet anser att en barnahuslag bör antas, i syfte att ge likvärdighet i tillgång till inte minst återhämtning och behandling över hela landet. I glesbygd kan det finnas skäl till lokala anpassningar som mobila enheter. Vidare bör, enligt Stockholms universitet, en utformning av ett utökat uppdrag för barnahus utredas.

Regeringen bör därför tillsätta en utredning i syfte att ta fram nationella riktlinjer för barnahus i hela landet. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5.4 Straffansvar för psykiskt våld

Psykisk misshandel riktar sig mot en persons självkänsla i syfte att dominera, kontrollera och förödmjuka. Våldet kan leda till stress som ger allvarliga konsekvenser för både den fysiska hälsan och det psykiska välmåendet för den som utsatts även lång tid efter att misshandeln har upphört. Trots det är verbal och psykisk misshandel i sig inte alltid straffbar enligt svensk lagstiftning i dag. Psykisk misshandel måste rymmas inom rekvisiten för t.ex. något av brotten olaga hot eller ofredande, för att vara brottslig. Tagen ur sitt sammanhang är verbal och psykisk misshandel därför i sig inte alltid straffbar. Vidare verkar utvecklingen i praxis ha lett till att det i princip krävs att åtalet omfattar allvarlig brottslighet för att domstolen ska döma för kvinnofrids-/fridskränkingsbrott. De vanligaste brotten som ingår i fällande domar är misshandel av normalgraden, följt av olaga hot och ofredande. Fridskränkningens utredningen, SOU 2011:85, gjorde en praxisgenomgång av 300 hovrättsdomar som visade att det i 97 procent av domarna för grov kvinnofridskränkning och i 90 procent av domarna för grov fridskränkning ingick misshandel av normalgraden. Utredningen konstaterade att det i den övervägande delen av fallen ingick förhållandevis allvarliga gärningar. Det var sällan åklagaren väckte åtal för fridskränkingsbrott om åtalet bara bestod av lindrigare gärningar. Med lindrigare gärningar avsågs exempelvis olaga hot, ofredande och ringa misshandel. Dessa brott har visserligen både böter och fängelse i straffskalan men ansågs ändå som förhållandevis lindriga enligt Fridskränkningens utredningen. Utredningen ansåg dock att det inte kunde dras några säkra slutsatser om orsakerna till utvecklingen av domstolarnas praxis.

Vänsterpartiet anser att det är viktigt att psykiskt våld, på ett tydligare sätt än i dag, omfattas av den svenska kriminaliseringen av våld i nära relationer. Vi har tidigare föreslagit att psykiskt våld i form av kontrollerande eller tvingande beteende ska bli tydligt straffbart (mot. 2021/22:2599). Glädjande nog tillsatte den förra regeringen en utredning som bl.a. fick i uppdrag att lämna förslag på hur det straffrättsliga skyddet mot psykiskt våld kan stärkas. I augusti 2022 presenterades utredningen Ds 2022:18 som bl.a. föreslår att en ny brottstyp, psykisk misshandel, ska införas i brottsbalken. Förslaget har varit ute på remiss men vi befarar att den nuvarande regeringen inte avser att lägga fram ett konkret förslag till riksdagen i närtid.

Regeringen bör återkomma till riksdagen med förslag till lagstiftning som grundar sig på Ds 2022:18 Straffansvar för psykiskt våld. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5.5 Översyn av livsvillkoren för kvinnor och barn med skyddad identitet

I Sverige lever ca 15 000 kvinnor och 10 000 män med sekretessmarkering eller skyddad folkbokföring. I en enkätundersökning till vuxna personer med skyddade personuppgifter som Skatteverket genomförde 2022 uppgav drygt 40 procent att de hade skyddsskäl p.g.a. hot och våld i nära relation och knappt en tiondel p.g.a. hedersrelaterat hot och våld. Många av de problem som drabbar våldsutsatta kvinnor och barn är komplexa. Detta gäller särskilt för de kvinnor och barn som tvingas leva under skyddad identitet. Inte sällan uppstår en rad problem i vardagslivet för dessa kvinnor som måste fly från närstående våldsamma män. Det kan handla om att kvinnan ofta får förseningsavgifter då räkningarna kommer till hennes adress för sent eftersom posten vidarebefordras via Skatteverket. Det kan vara problem med att ha bank-id för att bankerna inte kan hantera kvinnornas personuppgifter på ett tillfredsställande sätt och därmed inte garanterar deras säkerhet. Redan att använda kreditkort kan innebära risk att ”avslöjas”. För att få teckna hemförsäkring kräver försäkringsbolagen att kvinnan uppger sin faktiska adress, alltså inte sin kvarskrivningsadress som är ett skattekontor. Kvinnor med skyddad identitet tar alltså risken att lämna ut sin fysiska adress om de skaffar hemförsäkring, vilket Skatteverket avråder ifrån. Detta är bara några exempel på problem, fler tillkommer om kvinnan har barn tillsammans med den våldsamme mannen.

En rapport från Jämställdhetsmyndigheten bekräftar de problem som Vänsterpartiet uppmärksammat sedan länge (se t.ex. mot. 2007/08:Ju392, mot. 2012/13:Ju219, mot. 2021/22:2599).¹⁴ Av Jämställdhetsmyndighetens rapport framgår att kvinnors och barns hela livssituation försvåras av att leva med skyddade personuppgifter. Vardagliga situationer kan vara svåra att hantera och innebära säkerhetsrisker. Att inte kunna uppge sina personuppgifter gör det svårt och ibland omöjligt att få tillgång till samhällets service. Kvinnor som lever med skyddade personuppgifter får inte tillgång till hälso- och sjukvård på samma sätt som tidigare. De intervjuade kvinnorna berättar t.ex. om uteblivna kallelser till mammografi och cellprovtagning och svårigheter att boka vaccination mot covid-19. Det ekonomiska våldet är omfattande och fortsätter även efter uppbrottet från våldsutövaren och efter att skyddade personuppgifter beviljats. Förutom att hela livssituationen försvåras, är det dyrt att leva med skyddade personuppgifter. Flera av kvinnorna kan inte arbeta heltid p.g.a. skador som orsakats av våldsutövaren, ändå har flera av kvinnorna nekats sjukpenning. Det är också kostsamt att vid flera tillfällen tvingas flytta. Bristen på stadigvarande boende till kvinnor som lever med skyddade personuppgifter är ett allvarligt problem.

Digitaliseringen har medfört att våldsamma män kan spåra och övervaka kvinnor som lever i skyddade boenden med hjälp av GPS-sändare, airtags och annan övervakningsteknik. Det digitala våldet är en del av det psykiska våld som drabbar kvinnor, både i en våldsam relation och när relationen är avslutad. DN har gått igenom ett tiotal domar och åtal där positionsspårning har använts. I vissa fall har personer, mestadels kvinnor, spårats till skyddat boende på hemlig adress. Flera av domarna gäller systematisk förföljelse och trakasserier, där den tekniska spårningen är en del. Exempelvis dömdes en man i Umeå 2022 för ofredande, barnfridsbrott, olaga förföljelse

¹⁴ Jämställdhetsmyndigheten, Skyddade personuppgifter – Oskyddade personer. Rapport 2022:10.

och två fall av olaga hot. Bland annat för att ha monterat en GPS-sändare på kvinnans bil.¹⁵

Riksrevisionen bedömer i en rapport från 2024 att många personer som lever med skyddade personuppgifter får sina personuppgifter röjda. Bristande kunskap om skyddade personuppgifter hos anställda vid statliga myndigheter är en orsak till att skyddade personuppgifter röjs. Myndigheter som uppgett till Riksrevisionen att hanteringen av skyddade personuppgifter har brustit angav att den mänskliga faktorn, dvs. att en anställd har begått ett misstag, är den vanligaste anledningen. Riksrevisionen menar vidare att granskningen tyder på att regeringen inte har tagit tillräckliga initiativ för att motverka att skyddade personuppgifter röjs. Riksrevisionen rekommenderar regeringen att fullfölja initiativet att reglera Skatteverkets arbete med att förmedla post till personer med skyddade personuppgifter, genom att ge Skatteverket befogenhet att undersöka och kontrollera brev och försändelser som myndigheten förmedlar till personer med skyddade personuppgifter och begränsa vilken typ av post Skatteverket ska förmedla till personer med skyddade personuppgifter. Vidare rekommenderas regeringen att följa upp myndigheternas arbete med skyddade personuppgifter i den löpande myndighetsstyrningen.¹⁶

Vänsterpartiet anser att den komplexa problembild som drabbar kvinnor och barn som lever gömda måste ses över och leda till konkreta åtgärder. Därför är det positivt att regeringen har gett Jämställdhetsmyndigheten i fortsatt uppdrag att samordna och följa upp myndigheters arbete med skyddade personuppgifter. Myndigheten ska även verka för ökad kunskap genom att sprida de kunskapsmaterial som tagits fram till berörda målgrupper i syfte att se till att skyddade personuppgifter inte röjs. Uppdraget ska slutredovisas den 31 mars 2027. Detta är en bra början men inte tillräckligt.

Regeringen bör därför ta initiativ till en översyn av livsvillkoren för de kvinnor och barn som lever med skyddade personuppgifter i syfte att förbättra deras situation. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5.6 Rättsprocesser som en del av eftervåldet

För många kvinnor som har utsatts för våld i en nära relation fortsätter våldet trots att de har lämnat sina våldsutövande män, s.k. eftervåld. Efter att kvinnan lämnat mannen skiftar våldet ofta form och fortsätter utövas under en längre tid i form av psykiskt och ekonomiskt våld. Även män som inte varit lika fysiskt våldsamma under relationen kan yttra dödshot och våldtäktshot och på andra vis bete sig skrämmande i samband med separationen. Kvinnan kan också utsättas för ”bestraffningar” eller ”smutskastningskampanjer”. Om gemensamma barn finns utnyttjar våldsutövaren dessa och samhällets system och myndigheter för att fortsätta ha kvar makt och kontroll över den våldsutsatta kvinnans liv.¹⁷

I syfte att trakassera kan våldsutövaren t.ex. initiera eller förhåla rättsprocesser av olika slag. Det kan handla om tvister kring vårdnad, boende och umgänge för barnen

¹⁵ ”Apples spårare används för att förfölja kvinnor”. DN 2023-07-17.

¹⁶ Riksrevisionen. Statens skydd av hotade personer – brister i omfattning och effektivitet, RiR 2024:1.

¹⁷ Kjellberg, Josefin. Fri från (efter)våldet?: Om partnervåldsutsatta kvinnors motstånd, uppbrott och stödbehov. Uppsala universitet, Humanistisk-samhällsvetenskapliga vetenskapsområdet, Samhällsvetenskapliga fakulteten, Institutionen för socialt arbete, 2023.

eller ekonomiska frågor med anknytning till skilsmässan. I praktiken kan rättprocesser också användas av våldsutövaren som ett sätt att kringgå kontaktförbud.

Grundläggande inom svensk rätt är att alla har rätt att få sin sak prövad och att avgörandet i princip ska ske efter en huvudförhandling inför rätten. Enligt Europakonventionens artikel 6.1 är var och en, vid prövning av hens civila rättigheter och skyldigheter, berättigad till en rättvis och offentlig förhandling inför en oavhängig och opartisk domstol som upprättats enligt lag. Om ett mål är uppenbart ogrundat finns dock vissa möjligheter för rätten att ogilla det direkt utan huvudförhandling. Om en tvist avgjorts genom lagakraftvunnen dom är huvudregeln att samma sak får inte tas upp igen i en ny process. Detta gäller dock inte tvister om vårdnad, boende och umgänge eftersom det måste vara möjligt att pröva nya omständigheter utifrån vad som är bäst för barnet. Vänsterpartiet anser att detta i grunden är en bra lösning eftersom barnets bästa alltid ska vara i fokus när det gäller vårdnad, boende och umgänge. Problemet som vi och t.ex. kvinnojourer ofta ser, är att vissa män sätter i system att driva processer kring dessa frågor utan någon objektiv grund. Dessvärre är det inte känt hur omfattande problemet är. Detta behöver som ett första steg klarläggas. I ett andra steg bör eventuella lagändringar i syfte att begränsa möjligheterna att driva okynnesprocesser i dessa frågor noga utredas. I motion 2024/25:268 finns fler förslag för att förbättra situationen för barn i tvister om vårdnad, boende och umgänge.

Regeringen bör tillsätta en utredning för att se över hur vanligt förekommande det är att initiera ogrundade processer i syfte att trakassera sin motpart i mål om vårdnad, boende och umgänge. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5.7 Stärk skyddet för kvinnor och barn som utsatts för mäns våld

5.7.1 Trygghetsteam för våldsutsatta kvinnor

Den mest kritiska tiden för en kvinna som utsätts för en mans våld är när hon beslutar sig för att lämna mannen liksom tiden efter uppbrottet. Det är då kvinnan behöver mest hjälp för att inte återigen bli utsatt för misshandel eller i värsta fall dödad. Hon behöver t.ex. skydd när hon ska lämna den gemensamma bostaden, hjälp att snabbt hitta en ny bostad och att få kontaktförbud med elektronisk övervakning/fotboja. En ännu viktigare insats skulle vara stöd för henne att kunna och våga bo kvar, medan han måste flytta. Har kvinnan barn så tillkommer behov av insatser för att hon också ska orka med sin föräldraroll liksom riktade insatser till barnen. Vänsterpartiet föreslår inrättandet av en enhet, ett trygghetsteam från socialtjänsten och polisen som ska jobba efter en konkret handlingsplan för den utsatta kvinnan. Teamet ska se till att polisen hjälper henne att lämna bostaden, att kommunen har en bostadslösning som är långsiktig, kombinerat med redan beslutat kontaktförbud av åklagaren. Polisen ska också få särskilt uppdrag att bevaka att kvinnan är trygg.

Regeringen bör ta initiativ till en utveckling av lokala trygghetsteam i syfte att stärka skyddet för kvinnor som utsatts för mäns våld. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5.7.2 Intimate Partner Violence Intervention (IPVI) Trygg relation fri från våld

Sedan augusti 2021 är det obligatoriskt för alla kommuner att verka för att män som utövar våld mot en närstående ska sluta med det (prop. 2020/21:163). Dessvärre har

flera små kommuner svårt att få ihop ekonomin och att hitta kompetent personal. Dessutom saknas ett nationellt kunskapscenter och evidens om vilken hjälp som faktiskt kan fungera. När det gäller behandlingsinsatser till våldsutövare vill Vänsterpartiet särskilt påtala vikten av att de har sin grund i forskning, kunskap och beprövad erfarenhet samt att insatserna systematiskt följs upp. Det är också viktigt att mäns våld mot kvinnor alltid främst ses och hanteras som en brottslig handling som primärt ska straffas. Insatser till våldsutövare får aldrig ske på bekostnad av säkerhet, skydd och stöd till våldsutsatta. Vidare ser vi en fara i att våldsutövare i dagens debatt ofta beskrivs som personer med beroendeproblematik eller psykisk sjukdom eftersom det riskerar att förflytta fokus från det strukturella perspektivet som måste tas i beaktande när det gäller våldet. Risker är stor att mannens kvinnoförakt och våldsamhet består också efter att hans drogberoende eller psykiska problematik har upphört.

I Malmö pågår Projekt Trygg relation – fri från våld 2023–2024. Projektet är ett samarbete mellan socialtjänsten, polisen och frivården i Malmö. Likt satsningen Sluta skjut sätter ”Trygg relation – fri från våld” fokus och press på den som utövar våld. Syftet är att öka tryggheten för den utsatta partnern med ett ökat fokus på att erbjuda stöd och vidta åtgärder mot den våldsutövande personen för att våldet ska upphöra. Intimate Partner Violence Intervention (IPVI) är en amerikansk brottsförebyggande metod. Den har sitt ursprung i National Network for Safe Communities (NNSC), samma organisation som ligger bakom Sluta skjut. IPVI implementerades första gången som ett pilotprojekt 2009 i High Point, USA. Strategin är inspirerad av arbetet mot gängkriminalitet och bygger teoretiskt på fokuserad avskräckning samt flyttar fokus och ansvar från brottsoffret till förövaren. IPVI har haft viss framgång i framför allt en amerikansk kontext och identifieras av Brottsförebyggande rådet (Brå rapport 2017:13) som en strategi som verkar lovande. Malmö är den första staden i Europa som genomför IPVI under namnet Trygg relation – fri från våld. Projektet gick in i skarpt läge i februari 2024. Polisen i Malmö ska nu inte bara hålla förhör, säkra teknisk bevisning och gripa de som misstänks för allvarligt våld mot sin partner. På plats ska polisen också se till att både misstänkta och den som är utsatt för brott får information om den hjälp som finns att få från socialtjänst och polis. Utifrån polisanmälningar som kommer in avgör polisens analytiker vilka personer som ska bli föremål för extra fokus från polisen, socialtjänsten och frivården. Under testperioderna kommer alla tre myndigheter att jobba aktivt med de ärenden som kommer in och dela information för att sätta in rätt insats för varje individ.

Regeringen bör ta initiativ till utveckling av ett nationellt program baserat på Intimate Partner Violence Prevention (IPVI) i syfte att skydda utsatta kvinnor och barn mot våldsamma män. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5.8 Sexköpslagstiftningen

All prostitution, både den nationella och den globala över landsgränserna, är beroende av mäns efterfrågan. Det är män som upprätthåller och stimulerar efterfrågan på sexuella tjänster. Detta oavsett om den som säljer sex är kvinna, man, transperson eller icke-binär. Att kvinnor köper sex av män är mer ovanligt även om det förekommer. Det beror på den rådande könsmaktsordningen där män är överordnade och kvinnor underordnade. En sådan kontext ger män rätt att utnyttja och exploatera kvinnors kroppar. Budskapet är att andra människors kroppar är en handelsvara för mäns sexualitet, som

det står dem fritt att köpa, förbruka och göra sig av med. På så sätt blir prostitutionen en del av mäns sexualiserade våld mot kvinnor. Sexhandeln är en bred samhällsfråga som påverkar relationerna mellan alla män och kvinnor, inte bara de personer som är i prostitution eller de som köper sex. Det är viktigt att komma ihåg att såväl prostitution som pornografiproduktion ofta innebär att den som säljer sin kropp måste ställa upp på förnedrande och våldsamt sex. Flera studier visar att kvinnor i prostitution löper stor risk att utsättas för såväl fysiskt våld, i form av misshandel och sexuellt våld, som psykiskt våld.¹⁸ Kvinnor verksamma inom pornografiproduktion har även ofta erfarenheter av prostitution.¹⁹ Forskning från Kanada visar att dödstalet för kvinnor i prostitution var 40 gånger högre än för befolkningen i övrigt.²⁰ Enligt Europol påträffas årligen hundratals skjutna, strypta och misshandlade kvinnokroppar tillhörande kvinnor som blivit utsatta för sexslavhandel. Mäns efterfrågan på sexuella tjänster är därför ett stort samhällsproblem som måste motverkas med all kraft. Av denna anledning verkade Vänsterpartiet för och stod bakom lagen om förbud mot köp av sexuella tjänster (sexköpslagen), som trädde i kraft i Sverige 1999. Sexköpslagen synliggör maktförhållandet mellan köpare och säljare, och ger köparen straffansvaret. Numera är förbudet mot köp av sexuella tjänster infört i brottsbalken.

Enligt regeringens utvärdering av sexköpslagen har förbudet mot köp av sexuell tjänst varit framgångsrikt. Förbudet är ett viktigt instrument för att förebygga och bekämpa prostitution och människohandel för sexuella ändamål. Utredningen betonar dock nödvändigheten av ett fortsatt och uthålligt socialt arbete för att förebygga och bekämpa prostitution och människohandel för sexuella ändamål (SOU 2010:49).

Den 1 augusti 2022 höjdes minimistraftet för köp av sexuell tjänst från böter till fängelse. Vänsterpartiet hade tidigare föreslagit motsvarande ändring (mot. 2020/21:395).

Kopplingen mellan pornografi, prostitution och trafficking måste utredas. Gränserna mellan de olika områdena har suddats ut, och det är ofta samma grupper av ekonomiskt utsatta eller på andra sätt sårbara kvinnor som utnyttjas i de olika verksamheterna. Det är t.ex. inte ovanligt att sexuella övergrepp filmas och sprids som pornografi. Vidare har gränsen mellan sexköp och porrkonsumtion luckrats upp eftersom köparen i dag kan beställa livesex online. Framför allt finns det stora ekonomiska intressen inom pornografin, vilket gör att gränserna suddas ut och sexuella övergrepp och andra former av kriminella övergrepp förekommer, för att det skapar intresse och ekonomiska intäkter. En rapport om den svenska porrindustrin från organisationen Talita²¹ visar på liknande resultat som i tidigare internationell forskning. Det är unga, ekonomiskt sårbara kvinnor som tidigare utsatts för sexualiserat våld och som lider av psykisk ohälsa som är överrepresenterade inom porrindustrin. Det är samma sårbara grupp av kvinnor som utnyttjas i prostitution.

¹⁸ Se t.ex. Talita. Syns man inte, finns man inte. En inblick i den svenska porrindustrin, 2019, Jämställdhetsmyndigheten. Prostitution och människohandel 2021:23,

Sexuellt utnyttjande i pornografiska syften – våldsutsatthet som behöver synliggöras. SOU 2023:98.

¹⁹ Sexuellt utnyttjande i pornografiska syften – våldsutsatthet som behöver synliggöras. SOU 2023:98.

²⁰ Coalition Against Trafficking in Women (CATW), The links between prostitution and sex trafficking: A briefing handbook, 2006.

²¹ Talita, Syns man inte finns man inte. En inblick i den svenska porrindustrin, 2019.

5.8.1 Köp av sexuell handling i stället för sexuell tjänst

Brottsbalken (BrB) 6 kap. 9 § handlar om när någon köper en sexuell handling av en person som är under 18 år gammal. Brottet benämns ”utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling”. BrB 6 kap. 11 § handlar om ”köp av sexuell tjänst” av en person över 18 år. Vänsterpartiet anser att begreppet ”utnyttjande genom köp av sexuell handling” på ett bättre sätt visar att en person i prostitution befinner sig i ett underläge och blir exploaterad av köparen. Därför föreslår vi att lagtexten i BrB 6 kap. 11 § ändras så att brottet benämns ”utnyttjande av person genom köp av sexuell handling” i stället för ”köp av sexuell tjänst”. Vi har tidigare föreslagit att personer som utnyttjats i prostitution ska få målsägandestatus under förundersökning och rättegång mot sexköpare. Syftet är bl.a. att offret för brottet ska kunna söka brottsskadeersättning, erhålla målsägandebiträde under förundersökning och rättegång och få tillgång till andra stödinsatser för brottsoffer. Att ändra brottsrubriceringen på det sätt vi nu föreslår är ett steg i den riktningen (se nedan).

Regeringen bör återkomma med ett förslag om att ändra ”köp av sexuell tjänst” i BrB 6 kap. 11 § till ”utnyttjande av person genom köp av sexuell handling”. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5.8.2 Inför tydlig målsägandestatus vid sexköpsbrott

Samtyckeslagstiftningen (6 kap. 1–3 §§ BrB) som trädde i kraft i juli 2018 har fått till följd att den som köper sex numera kan bli dömd för oaktsam våldtäkt efter en dom från Stockholms tingsrätt som senare fastställdes av Svea hovrätt. Samtyckeslagen kan därför träffa fall där den som säljer sex inte gör det av fri vilja p.g.a. trafficking eller liknande omständigheter. Detta är en utveckling som Vänsterpartiet välkomnar. En studie från Brå 2022 visar dock att det är mycket ovanligt att en våldtäkt som anmälts i samband med sexköp leder till fällande dom.²² Det är även en bedömningsfråga för den enskilda domstolen om en person som sålt sex ska få status som målsägande enligt bestämmelserna om köp av sexuell tjänst (6 kap. 11 § BrB) eller ej.

Sedan förbudet mot köp av sexuell tjänst infördes har straffbestämmelsen haft ett dubbelt skyddsintresse, både allmänheten och den individuella säljaren. Det innebär att det finns en möjlighet att ge den säljande parten målsägandestatus i sexköpsbrottet. Utredningen Förbud mot köp av sexuell tjänst, en utvärdering 1999–2008 (SOU 2010:49) gjorde bedömningen att en person som utnyttjas i prostitution kan vara att anse som målsägande vid köp av sexuell tjänst. Frågan om huruvida den som utnyttjats ska betraktas som målsägande måste dock avgöras i varje enskilt fall. Enligt SOU 2010:49 kan frågan om den som utnyttjas i prostitution ska betraktas som målsägande eller ej inte regleras genom särskild lagstiftning annat än möjligen om 20 kap. 8 § rättegångsbalken skulle ses över. Enligt 20 kap. 8 § fjärde stycket rättegångsbalken är målsäganden den person som ett brott är begånget mot; även en annan person som blivit förnärad eller lidit skada av brottet är målsägande. Brås studie visar dock att praxis är att säljaren hanteras som vittne. Endast en av tio säljare i fullbordade brott och försöksbrott har fått målsägandestatus och då förekommer i regel andra brott i anslutning till sexköpet.²³

²² Brottsförebyggande rådet. Köp av sexuella tjänster. En uppföljning av lagens tillämpning, Rapport 2022:3.

²³ A.a.

Vänsterpartiet anser att den som säljer sex ska betraktas som målsägande då köparen anmälts för brott. Den som köper sexuella tjänster skadar inte bara samhället utan även den som säljer sex. Om samtliga personer i prostitution ges målsägandestatus står det klart för domstolarna att samhället ser allvarligt på brottet. Vidare kommer offret för brottet att få rätt till skadestånd och kunna söka brottsskadeersättning, erhålla målsägandebiträde under förundersökning och rättegång och få tillgång till andra stödinsatser för brottsoffer. Det är insatser som kan bli avgörande för att kvinnan ska kunna få hjälp från andra sociala instanser för att lämna sin utsatta position.

Regeringen bör tillsätta en utredning som ser över möjligheten att ge personer som säljer sexuella tjänster målsägandestatus under förundersökning och rättegång mot sexköpare. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5.8.3 Översyn av tillämpningen av sexköpslagen

Den 1 augusti 2022 höjdes minimistraflet för köp av sexuell tjänst från böter till fängelse. Även om fängelse även tidigare funnits som påföljd, har de flesta lagföringar för sexköp resulterat i 50 dagsböter.²⁴ Efter lagskärpningen har dock påföljden i flera domar blivit villkorlig dom i kombination med 40 dagsböter, vilket anses motsvara en månads fängelsestraff. Åklagaren kan utfärda villkorlig dom i kombination med dagsböter utan att ta ärendet vidare till rättegång. Åtal väcks först om sexköparen förnekar brott. Om han erkänner kan han alltså, som tidigare, dölja för sin omgivning att han köpt sex. Vid återfall i sexköpsbrott har dock män dömts till fängelse i en månad. Att domstolarna dömer till villkorlig dom i kombination med böter i stället för fängelse kan bero dels på att de aktuella sexköparna är tidigare ostraffade, dels på att maxstraffet för sexköp ”bara” är ett års fängelse och att sexköp inte ett s.k. artbrott, dvs. så pass samhällsfarligt att påföljden ska bestämmas till fängelse trots ett lågt straffvärde.²⁵ Eftersom intentionen med lagändringen var att skärpa straffet för sexköp anser vi att tillämpningen av sexköpslagen bör ses över. Syftet bör vara att ta reda på om någon förändring behöver göras för att lagen ska leda till avsett resultat.

Regeringen bör ta initiativ till en översyn av tillämpningen av sexköpslagstiftningen. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5.8.4 Livesända köp av sexuella tjänster

Flera studier visar att gränserna mellan pornografi och prostitution håller på att suddas ut.²⁶ Förutom att filmade sexköp ofta sprids som pornografi finns det porrproducenter som erbjuder kunder att påverka innehållet i porrfilmer. En situation där en kund kan bestämma över hur en kvinnas kropp ska hanteras sexuellt i en film börjar närma sig köp av en sexuell tjänst. Vidare förekommer det att pornografi livesänds på svenska internetforum. Kunden kan ofta aktivt meddela önskemål om och betala för sexuella tjänster som kvinnan förväntas utföra. Enligt vår mening kan detta vara att bedöma som köp av en sexuell tjänst och skulle därför kunna omfattas av sexköpslagen.

²⁴ ”Skärpt straffskala för sexköp – men kommer fler dömas till fängelse?” Norstedts juridik, 2022-08-24.

²⁵ A.a.

²⁶ Se t.ex. Syns man inte, finns man inte. En inblick i den svenska porrindustrin. Talita, 2019, Sexuellt utnyttjande i pornografiska syften – våldsutsatthet som behöver synliggöras. SOU 2023:98.

Regeringen bör utreda möjligheten att sexköpslagen ska omfatta även livesända köp av sexuella tjänster där konsumenten kan påverka innehållet. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5.8.5 Produktion och konsumtion av våldspornografi

Enligt SOU 2023:98 visar studier som undersökt kopplingen mellan våld och pornografi på varierande resultat. Även i forskning som undersökt sambandet mellan pornografikonsumtion och sexuell aggressivitet varierar resultaten mellan olika studier. Den sammantagna forskningen pekar ändå på att det finns olika former av samband men man har inte kunnat identifiera vilka faktorer som leder till vad, alltså vad som är orsak och verkan. I forskning som undersökt sambandet mellan pornografikonsumtion och sexuell aggressivitet varierar resultaten mellan olika studier. Den sammantagna forskningen pekar ändå på att det finns olika former av samband men man har inte kunnat identifiera vilka faktorer som leder till vad, alltså vad som är orsak och verkan.²⁷ En studie från 2016 om porrkonsumtion och genomförda sexuellt våldsamma handlingar visar att personer som frekvent använder pornografi är mer sannolika att ha en tillåtande attityd till sexuell aggression och att utöva sexuellt våld än de som inte konsumerar pornografi alls eller gör det mycket sällan, men det går inte att avgöra om det ena orsakar det andra.²⁸ Enligt en studie finns det ett samband mellan pornografi och sexuellt aggressivt beteende för en liten grupp av män som redan har en relativt hög risk att visa sexuellt aggressivt beteende eller som har attityder som stödjer sexuellt våld. För dessa män kan pornografi bäst förstås som en katalysator, dvs. att tittandet minskar upplevelsen av sexuell aggression, medan det för andra män inte verkar ha en sådan effekt. Högkonsumenter av pornografi uppvisar också samband med bl.a. högre förekomst av psykisk ohälsa och kriminella handlingar.²⁹ Sambandet mellan pornografikonsumtion och sexuell aggression är även starkare hos pojkar med en frekvent pornografikonsumtion.³⁰

Barnombudsmannen har på den tidigare regeringens uppdrag kartlagt befintlig kunskap såväl från forskning som från aktörer som möter barn och unga om hur och var barn konsumerar, eller exponeras för, pornografi och hur det påverkar barns och ungas hälsa och relationer. Den bild som presenteras i forskningsöversikten pekar på att det finns komplexa samband mellan pornografikonsumtion och eventuella negativa effekter. Forskningen visar alltså på samband med ett flertal betydelsefulla faktorer men ingen orsaksriktning.

Under 2020 larmades det om att barnmorskor såg en ökning av genitala skador hos flickor, som relaterades till ungas ökade tillgång till pornografi, och att unga utför hårda sexuella handlingar de sett i pornografin som leder till underlivsskador (Rung, 2021). I Barnombudsmannens intervjuer med vårdpersonal på ungdomsmottagningar runt om i landet framkommer dock inte en generell bild av att det ska ha skett en ökning av flickor som söker hjälp för genitala smärtor till följd av våldsamt sex inspirerat av

²⁷ Barnombudsmannen. Delrapport 3: Insamlade erfarenheter från offentliga och ideella aktörer samt barn och unga. Med anledning av regeringsuppdrag i enlighet med A2020/0036/JÄM, 2021.

²⁸ Wright, Tokunaga, Kraus. A Meta-Analysis of Pornography Consumption and Actual Acts of Sexual Aggression in General Population Studies. Journal of Communication no. 66, 2016.

²⁹ Nøttestad, Øverland, Hald. Fremmer pornografi voldsunderstøttende holdninger og seksuell agresjon mot kvinner? ur Tidsskrift for Norsk Psykologforening 47, 2010.

³⁰ Barnombudsmannen. Delrapport 3: Insamlade erfarenheter från offentliga och ideella aktörer samt barn och unga. Med anledning av regeringsuppdrag i enlighet med A2020/0036/JÄM, 2021.

pornografi. Snarare pekar barnmorskor och läkare ut att genitala smärtor är en av de vanligaste anledningar som unga söker sig till ungdomsmottagningen och att dessa smärtor, skador och problem kan härledas till många olika saker. Men samtidigt menar intervjupersonerna att det är svårt att peka ut pornografin som orsaken till dessa skador, utan pekar på andra faktorer som exempelvis bristande sex- och samlevnadsundervisning, bristen på samtal med kunniga vuxna, ojämställda genusrelationer samt andra mediebilder som också bidrar till genusstereotypa normer kring sex och relationer.³¹ Forskningen kring pornografins negativa påverkan är alltså inte helt entydig. Däremot är det klarlagt att de personer, främst kvinnor, som medverkar eller utnyttjas i pornografisk produktion löper stor risk att utsättas för grovt sexuellt och/eller annat fysiskt våld. Det handlar om våldtäkt eller annat sexuellt tvång, strypning, misshandel och tortyr. Enligt utredningen SOU 2023:98 saknas dock tillförlitliga uppgifter om hur ofta brott mot person som har begåtts vid produktion eller distribution av pornografi anmäls. Utredningens bedömning är att det i varje fall inte är vanligt. Att brott inte anmäls är således den främsta anledningen till att brott som begås i denna kontext mycket sällan beivras. Det gäller framför allt sexualbrott och misshandel.³²

Olaga våldsskildring är ett brott som bl.a. kriminaliserar spridandet av våldspornografi. Lagen infördes i Sverige 1989. Brottet olaga våldsskildring tar dock inte sikte på personerna som medverkar, utan på samhällets intresse av att skildringar av våld som kan verka förråande och normförskjutande inte sprids. Det är ett brott som sällan anmäls och det saknas därför rättspraxis som tydliggör var gränsen går för vad som är straffbart och inte. Utredningen SOU 2023:98 bedömer att kunskapen om brottet behöver öka bland allmänheten i syfte att få fler att göra anmälningar.

Vänsterpartiet anser att det finns anledning att försöka begränsa våldspornografin. Ett problem är naturligtvis att en stor del av produktionen och distributionen sker i andra länder och inte kan beivras med svensk lagstiftning. Vi inser att frågan är komplex men anser ändå att det är viktigt att vidta åtgärder, bl.a. för att skydda unga människor från negativ påverkan och inte minst för att skydda de personer som riskerar att utnyttjas i pornografiproduktionen. Den befintliga lagstiftningens skydd mot våldspornografins skadeverkningar är dessvärre bristfälligt.

Regeringen bör tillsätta en utredning i syfte att begränsa våldspornografin. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Nooshi Dadgostar (V)

Andrea Andersson Tay (V)

Andreas Lennkvist Manriquez (V)

Daniel Riazat (V)

Guðrun Nordborg (V)

Samuel Gonzalez Westling (V)

Isabell Mixter (V)

Vasiliki Tsouplaki (V)

³¹ A.a.

³² Sexuellt utnyttjande i pornografiska syften – våldsutsatthet som behöver tydliggöras. SOU 2023:98.